

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

ISSN 1211-0442

15/2013

University of Economics
Prague

Post keynesiánská makroekonomická metodologie a její odlišnosti od hlavního proudu ekonomie

Jiří Štekláč

Abstract

The pressure on the orthodox mainstream economic theories has increased in hand to hand with application of non-orthodox economic policies during the recently started economic crisis. Thus, after a couple of decades, the economic science once again opens the door for new theories, methodologies and paradigms. This study has three main objectives. The first aim is a general summarization of the cornerstones of the post Keynesian economic methodology. The second aim is a clear demarcation of this heterogeneous theory and neoclassical methodology with ambition to completely alternate this old methodology. And finally, the third aim is to analyze the post Keynesian macroeconomic methodology architecture including its primary scientific method. It is particularly related to the criticism of absence of realism in the neoclassical economy.

Keywords: Economic Methodology, Other Heterodox Approaches, Post Keynesian macroeconomic model.

Abstrakt

Během nedávno započaté hospodářské krize se paralelně s aplikací netradičních hospodářských politik zvýšil tlak na potlačení ortodoxních ekonomických teorií hlavního proudu a po několika desetiletích se v ekonomii znovu otevírá prostor pro nové teorie, metodologie, paradigmatata. Cíle této práce jsou tři. Cílem prvním je obecná sumarizace základních východisek post keynesiánské ekonomické metodologie. Cílem druhým je pak jasné vymezení této heterogenní teorie vůči neoklasické metodologii s ambicí zcela od základů alternovat tuto starou metodologii. A konečně cílem třetím je analýza architektury post keynesiánské makroekonomické metodologie včetně její primární metody zkoumání. Ta je spojena zejména s kritikou absence realismu v neoklasické ekonomii.

Klíčová slova: Ekonomická metodologie, jiné heterodoxní přístupy, Post keynesiánský makroekonomický model.

Prolog

„Whenever a theory appears to you as the only possible one, take this as a sign that you have neither understood the theory nor the problem which it was intended to solve.“

Karl Raimund Popper

Ortodoxní neoklasická ekonomická teorie se dostává do krize ruku v ruce s příchodem hluboké hospodářské deprese. V moderních dějinách se nejprve dostala do takové krize ve třicátých letech, kdy byla atakována z jedné strany rakouskou ekonomickou školou a ze strany druhé J. M. Keynesem. V průběhu 50. a 60. let však bylo keynesiánství absorbováno tzv. neoklasickou syntézou, makroekonomie byla fundována mikroekonomií. Keynesovo dílo tak bylo v podstatě zpitvořeno. Vydělila se však skupina ekonomů, která toto Keynesovo původní dílo dále rozvíjela. Post keynesiánští ekonomové se již několik desítek let snaží bez větších úspěchů alternovat ekonomii hlavního proudu především z metodologického hlediska. V době ekonomické krize, kdy neoklasické paradigma selhává, se však jejich šance, podobně jako ve 30. letech, zvyšují.

Krize současného rozsahu znamená v kuhnovském pojmosloví příliš významnou anomálii pro neoklasickou ekonomii. Významná anomálie znamená hrozbu pro paradigma. Léta padesátá a šedesátá neoklasická teorie přečkala mimo jiné díky zapracování části keynesiánské teorie do paradigmatu. Na počátku 20. let 21. století usilují post keynesiánští ekonomové, aby k takovému přečkání starého paradigmatu tentokrát nedošlo. Na druhou stranu mají sami problém s konstitucí paradigmatu alternativního. Uznávají spíše pluralismus ve vědě, na druhou stranu nesklouzávají k Feyerabendovu metodologickému anarchismu. To může být naopak ku prospěchu jejich teorie.

Tato práce rozhodně nemá ambici pokoušet se jakkoli násilně omezovat metodologickou diverzitu post keynesiánství. Cílem této práce je spíše obecné shrnutí principů post keynesiánské metodologie, dále pak jasné vymezení této heterogenní teorie vůči neoklasické metodologii a konečně analýza architektury post keynesiánské makroekonomické metodologie včetně její ústřední metody zkoumání. Práce staví především na dílech předních protagonistů post keynesiánské vědy, mezi něž patří například Paul Davidson nebo Sheila Dow. Zejména se pak celá práce, a především část pojednávající o architektuře makroekonomické metodologie, opírá o poměrně nové dílo *Makroekonomická metodologie: Post keynesiánská perspektiva* dánského ekonoma Jespera Jespersena z roku 2011.

V českých podmínkách se podobné problematice věnoval například prof. Milan Sojka a někteří jeho studenti ať už z pozic kritických (např. Svoboda, 2002) nebo

deskriptivních (např. Kovanda, 2010). Smyslem této práce je, mimo výše uvedeného, přispět k další formulaci post keynesiánských myšlenek v českém prostředí, neboť vědeckých prací na zmiňované téma je již tak jako šafránu.

V každém případě je nutné, aby post keynesiánci namísto pouhého okopávání kotníků ekonomie hlavního proudu začali vést frontální útok a to bez ohledu na svůj metodologický pluralismus. Podstatné je udělat ze své domnělé slabiny přednost. Jako zcela jinou přednost bych vyzdvihl post keynesiánce jako „emigranty“ od neoklasické ekonomie. Někteří z nich ve jménu hledání reality opustili v polovině své kariéry jednou přijaté (neoklasické) pravdy a dokázali tak změnit svůj pohled na svět a svou vlastní osobnost. Mezi takové se řadí například sám J. M. Keynes nebo Nikolas Kaldor.

1. Základy post keynesiánské metodologie

„Each school of thought is characterized by its own methodology.“

Sheila Dow

Uvedme nejprve základní stavební kameny, na nichž stojí veškerá post keynesiánská ekonomie obecně. Jádrem post keynesiánské metodologie je bezpochyby metodologický realismus nebo jinými slovy taktéž tzv. „kritický realismus“. Tento pojem není v ekonomické vědě stále plně ustálen. Jesper Jespersen ho na základě tří různých pohledů filosofických metodologů definuje jako: *„touhu po dosažení shody mezi reálnou úrovní (ontologie předmětu) a analytickou úrovní, tj. epistemologií (teorie, modely a metody)“* (Jespersen, 2011, s. 69, vlastní překlad). Prvním metodologickým filosofem, ze kterého Jespersen vychází, není nikdo jiný než Karl Popper, v jehož případě upozorňuje na jeho považování sebe samého za metafyzického realistu. V jedné ze svých knih si Popper dokonce posteskuje, že je mnohými vědci považován za pozitivistu: *„Mnoho filosofů a sociologů v Německu, kteří znají mé dílo pouze z doslechu, mě popisují jako pozitivistu, neboť se má první kniha – která mimochodem ostře kritizuje pozitivismus Vídeňského kruhu – objevila mezi publikacemi tohoto [Vídeňského] kruhu. Být pozitivistou v tomto kontextu je totéž, jako být odpůrcem všech filosofických spekulací a obzvláště odpůrcem realismu. ... Uvažuji tedy o sobě samém jako o metafyzickém realistovi, který přijímá evoluční teorii a který ... představil dynamický problém růstu našeho poznání ve filosofické vědě“* (Popper, 1999, s. 24, vlastní překlad). Jespersenova inspirace Popperem bude v konkrétních metodologických otázkách vysvětlena v souvislosti s makroekonomickou metodologií ve třetí části této práce.

Dalším ze tří metodologů, jimiž se Jespersen inspiroval, je představitel moderního kritického realismu Roy Bhaskar. Ten se považuje za tzv. „transcendentálního realistu“, čímž „... Zdůrazňuje zejména význam reálných jevů, jež nejsou pozorovatelné.

Proto je pojem "transcendentální" používán jako odkaz na nepozorovatelné struktury na "hluboké" kognitivní úrovni" (Jespersen, 2011, s. 68, vlastní překlad).

Tony Lawson je v Jespersenových očích posledním článkem, na kterém stojí jeho analýza kritického realismu. Lawson především kritizuje monotónní teorii obecného ekvilibria, která je odstřižena od reálného světa. Taková kritika je, mimo jiné, předmětem druhé části této práce.

Mezi další východiska post keynesiánské ekonomie nepochybně patří metodologický kolektivismus. Tento pojem se samozřejmě může stávat předmětem řady záměn. *„Vzhledem k tomu, že metodologický kolektivismus bývá často zaměňován s kolektivismem politickým, budu v této práci užívat pojem metodologický holismus“* (Parker, 2006, s. 1, vlastní překlad). Na holistickém pojetí post keynesiánská makroekonomická teorie stojí a padá. Metodologický holismus se vyznačuje především přístupem, který zdůrazňuje komplexnost systémů. Takový přístup je v kontradikci s metodologickým individualismem. Přitom *„metodologickým individualismem mám na mysli názor, že smysluplné znalosti sociální vědy jsou nejlépe a nejpřesněji odvozeny prostřednictvím studia jednotlivců; [naopak] metodologickým kolektivismem [či holismem] mám na mysli názor, že smysluplné znalosti sociální vědy jsou nejlépe a nejpřesněji odvozeny prostřednictvím studia organizovaných skupin“* (Samuels, 1972, s. 249, vlastní překlad). Při studiu společenských vazeb tedy v post keynesiánském reálném světě nelze vycházet pouze z jednání jedince, jako je tomu v případě metodologického individualismu. K výzkumu celospolečenských systémů, kde je chování jedince ovlivňováno společenským prostředím, a především k výzkumu v makroekonomické vědě, je nutné přistupovat prostřednictvím analýzy jednání společnosti jako celku. *„Není to tedy jednání jednotlivce, jež je předmětem zájmu [makroekonomie]. [J]e to spíše vzájemná interakce bezpočtu individuálních transakcí prováděných v daných, avšak přechodných, strukturách národních stejně tak jako mezinárodních, jež je výchozím bodem makroekonomického výzkumu“* (Jespersen, 2011, s. 56, vlastní překlad).

Tím se dostáváme od holistického pojetí metodologie k přechodným strukturám, na nichž zkoumání v post keynesiánském „stylu“, probíhá. Přechodnost těchto struktur je v rámci post keynesiánské metodologie umožněna babylónským módem myšlení. Jeho, z podstaty nejjednodušší, definice je zřejmě nejednoznačněji ukotvena a shrnuta v příspěvku Sheily Dow z knihy J. E. Kinga: *„Babylónský [mód] myšlení je otevřeným systémem, kde je totožnost všech relevantních proměnných a jejich vzájemných vazeb neznámá, přičemž význam proměnných a jejich vzájemné vztahy jsou předmětem změn. ... Babylonské myšlení není ani dualistické¹, ani atomistické. Kategorie užívané k vysvětlování společenského života v evolučním prostředí nejsou považovány za snadno upadající do dualit.*

¹ Dualismem je v tomto kontextu myšlen přístup, ve kterém skutečnost může být vysvětlována dvěma vzájemně se vylučujícími kategoriemi, které mají zcela jasný význam. Jedná se o přístup typický pro uzavřený systém. Například, proměnné jsou exogenní nebo endogenní, hodnoty jsou známy s určitou jistotou nebo nejsou známy vůbec, ekonomické subjekty jsou racionální nebo neracionální, atp.

Tato jakási vágnost těchto kategorií je [naopak] považována za přínosnou pro jejich přizpůsobivost v rámci proměnlivého prostředí, ve kterém instituce, chápání a chování podléhají změnám. ... Znalost je svázána nejistotou (ekonomických subjektů i samotných ekonomů) a analýza tedy poukazuje na stupeň nejistoty. ... Na jednotlivce není pohlíženo jako na nezávislé a jejich chování se může měnit v závislosti na změně prostředí. Instituce a konvence proto poskytují stabilitu, která umožňuje činit rozhodnutí v nejistém prostředí. Babylonské myšlení se tedy týká sociální struktury, která je chápána jako organická. ... Babylonské myšlení [rovněž] poskytuje zdůvodnění pluralismu. Opravňuje k užití metodologického pluralismu (kde metodologové analyzují celou řadu metodologií) a pluralismu metod (kde ekonomové užívají celou řadu vědeckých metod). Je-li reálný svět chápán jako organický a neřídící se univerzálními zákony, existuje zde prostor pro celou paletu metodologií“ (Dow, 2012, s. 17, vlastní překlad).

Text Sheily Dow z Kingovy knihy naznačuje hned další tři zásadní východiska post keynesiánské ekonomie, jež jsou implikovány babylónským módem myšlení.

Za prvé se jedná o chápání času. Post keynesiánci uvažují v historickém čase, čímž v podstatě navazují na tradici německé historické školy. Sociální systém, instituce a konvence se vyvíjejí a mohou být transformovány – mění se v čase. Chápání historického času v zásadě zamítá existenci univerzálních zákonů, které by platily na každém místě v každé době.

Za druhé se jedná o pojem fundamentální nejistoty. Dle post keynesiánců v ekonomickém světě jednotlivé ekonomické subjekty stojí tváří v tvář nejistotě, nikoli pravděpodobnosti. „*Ekonomické subjekty čelí stále novým informacím a překvapením, proti nimž se nelze pojistit (nejistotu nelze převést na pravděpodobnostní vyjádření). Jejich očekávání proto nemohou být stabilní*“ (Svoboda, 2002, s. 17). To je zcela zásadní východisko post keynesiánství, jež dopadá zejména na oblast jeho hospodářsko-politických doporučení. Otevřený systém generující překvapení a strukturální změny je principiálně nejistý. V pojetí Paula Davidsona je nejistota chápána jako neergodicita systému, jak bude ukázáno v další kapitole.

Nutno podotknout, že babylonský mód myšlení je v některých případech zároveň předmětem kritiky přímo z řad post keynesiánců samotných. Mezi kritiky užívání tohoto pojmu patří například právě Paul Davidson. „*Obzvláště kritizuje myšlenku (s níž jsem ztotožněna), že post keynesiánská ekonomie je založena na babylonském modu myšlení, především na základě obavy o ohrožení koherence a rigoróznosti post keynesiánské ekonomie*“ (Dow, 2005, s. 385, vlastní překlad). Davidson se skutečně obává zejména Feyerabendova anarchistického přístupu „*všechno lze*“ (anything goes) a „*pravidla neexistují*“, kterým babylonský mód myšlení přímo zavání. Tato vnitřní rozepře je jedním z mnoha příkladů heterogenity post keynesiánské metodologie. Sheila Dow se však v tomto ohledu snaží spíše o konsenzus než o prohlubování rozporu: „*Babylonský přístup zaujímá střední cestu mezi jednou sadou pravidel a žádnými pravidly. To*

ospravedlňuje soubor metodologických zásad odpovídající souboru škol [ekonomického] myšlení. Spíše než o čistý postmodernistický pluralismus se jedná o pluralismus upravený a strukturovaný v souladu s principy, které jsou vlastní post keynesiánství“ (Dow, 2001, s. 16, vlastní překlad). Tím jsme se dostali ke třetímu východisku, které je silně cítit z příspěvku Sheily Dow. Je jím výše popsaný metodologický pluralismus.

Ztraťme nyní ještě pár slov ke konkrétním metodám, kteréžto post keynesiánci široce užívají v makroekonomickém zkoumání. Jedná se zejména o kombinaci induktivní a deduktivní metody ústící v tzv. metodu retrodukce (též označovanou jako abdukce). *„Retrodukce, stejně jako dedukce, začíná pozorováním jisté pravidelnosti, ale toto pozorování není následováno formulací hypotéz určených k testování, ale konstrukcí hypotetického modelu možné struktury nebo mechanismu, který může tuto pravidelnost způsobovat ... Pomocí pozorování nebo experimentu se pak snažíme vysledovat, zda formulovaný mechanismus skutečně existuje. Podle retroduktivního přístupu je primárním úkolem vědce odhalení mechanismů, které vedou k pozorovaným jevům. Retrodukce je tedy založena na „logice objevu“, na kreativní imaginaci“* (Veselý, 2010, s. 9). Metoda retrodukce bude blíže popsána v souvislosti s využitím v makroekonomii ve třetí kapitole.

Na tomto místě je ještě nutné poznamenat, že post keynesovští ekonomové ve svém bádání zásadně nesklouzávají ani k matematickému formalismu² ani k singularismu deduktivního vyvozování z jediného axiomu – tedy, že člověk jedná³. Tím se dostáváme ke kritice a srovnání post keynesiánské a neoklasické metodologie v další kapitole, která si vypůjčuje metodologická východiska post keynesiánců objasněná v kapitole první a dává je do kontradikce s východisky neoklasicismu.

2. Hlavní odlišnosti neoklasické a post keynesiánské metodologie

„No reality, please. We're economists!“

Tony Lawson

Uveďme několik zcela zásadních rozdílů mezi zastánci neoklasické a post keynesiánské metodologie formou kritiky z řad zastánců druhé jmenované. Navažme nejprve na citát z knihy Tonyho Lawsona, který v téže knize kritizuje neoklasické ekonomy již pouhou řečnickou otázkou s ironickým nádechem: *„Proč se obtěžovat s realismem vykládaným v tomto smyslu? Skutečně se ekonomové mohou a mají vyhnout ztracení času zohledňováním takových záležitostí jako realismus nebo ontologie a přijímat takové cíle, kritéria, metody a postupy, které jsou stanoveny ve standardních ekonomických učebnicích? ... Ačkoli se současná ekonomie ukázala být v průběhu uplynulých 50 let notoricky*

² Ačkoli užití matematiky v určitých případech nevylučují.

³ Vyvozování z tohoto jediného axiomu je vlastní například rakouské ekonomické škole.

neúspěšná, není snad správným řešením pokračovat v nastaveném kurzu, ale snažit se ještě o trochu více?“ (Lawson, 1997, s. 34, vlastní překlad).

Ze strany post keynesiánců je neoklasické metodologii vyčítáno mimo jiné to, že *„pro neoklasické ekonomy je hlavní metodou analýzy matematický formalismus“* (Dow, 2001, s. 11, vlastní překlad). Jedná se v zásadě o užívání deduktivní matematiky, prostřednictvím které jsou závěry deduktivně odvozeny zejména z předpokladu racionálně jednajícího jedince, který se snaží maximalizovat svůj užitek. Zastánci post keynesiánské metodologie dále zdůrazňují zásadní rozdíl mezi neoklasickým modelováním všeobecné rovnováhy a post keynesiánskou makroekonomickou teorií. *„Ambicí post keynesiánské makroekonomické teorie je pochopení a explanace trendů v uplynulém makroekonomickém vývoji a zprostředkování hospodářsko-politických doporučení relevantních pro budoucnost“* (Jespersen, 2011, s. 69, vlastní překlad). Naopak neoklasická *„Všeobecná rovnováha tvůrců modelů preferuje primárně výstavbu na deduktivní metodologii, kde je výchozím bodem hrstka axiomů, jež určuje fungování celého ekonomického systému“* (Jespersen, 2011, s. 69, vlastní překlad). Předmětem kritiky je v tomto ohledu zejména fakt, že zmíněná hrstka axiomů (jenž v neoklasickém pojetí determinuje celý ekonomický systém) užívaná neoklasickými ekonomy má často nedostatečnou oporu v realitě a samotné zkoumání je podřizováno spíše analytické přesnosti, než-li realističnosti. Modelů se však ani v post keynesiánské ekonomii v tomto ohledu zejména na makroekonomické úrovni pochopitelně nelze vzdát, neboť není v našich silách zahrnout do zkoumání všechny aspekty reality. Kdyby se nám to koneckonců podařilo, nešlo by již o model či teorii, ale o realitu samotnou. Modelování, které můžeme v nejobecnější rovině specifikovat jako nahrazování reálného objektu modelem, tedy nelze v makroekonomii obejít, ale lze modely co nejvíce nahrazovat realitou.

Paul Davidson, jeden z hlavních propagátorů Keynesova odkazu a hlasitý kritik neoklasické syntézy, charakterizuje primární odlišnost post keynesiánského přístupu od neoklasického především odmítáním tří základních axiomů, na nichž neoklasická škola staví svou homogenní metodologii. Jedná se o axiom neutrality peněz, axiom hrubé substituce a konečně ergodický axiom (Dow, 2001). Zatímco v případě prvních dvou zmíněných se jedná o axiomy ryze ekonomické, ergodický axiom bychom mohli považovat za obecně vědecko-metodologický.

„Ergodický axiom v podstatě předpokládá, že budoucnost je již předurčena“ (Davidson, 2012, s. 59, vlastní překlad). Platí-li totiž ergodický axiom, pak se struktura podstaty v čase nemění a tudíž neoklasické bádání připomíná jakési extrapoláčnické předvídání budoucnosti. Ergodický axiom v ekonomické vědě tedy v podstatě znamená, že budoucnost je již předurčena tržními fundamenty a k jejímu předvídání postačí pomocí spolehlivých dat analyzovat minulost. Takové představy však někdy hrubě naráží na realitu a proto jsou předmětem kritiky ze strany post keynesiánců. Sám John

Maynard Keynes, jak uvádí i Davidson, popisoval neoklasické ekonomy takto: „Klasičtí teoretici připomínají Eukleidovské geometry v neeukleidovském světě, kteří, zjišťujíc, že se dvě rovnoběžky protínají, pokárají tyto rovnoběžky za to, že nedrží rovnoběžnost. Ve skutečnosti samozřejmě neexistuje jiný lék, než zbavit se axiomu rovnoběžnosti a vybudovat neeuklidovskou geometrii“ (Keynes, 1936, s. 19, vlastní překlad).

Velmi podstatnými prvky neergodického systému jsou nejistota a chápání času. Z pohledu nejistoty směřuje kritika post keynesiánců především k neoklasické soustavě rovnic a vztahů, které při nejlepší vůli nemohou zachytit komplexitu reality. Z pohledu času je v neergodickém systému čas chápán jako historický, ve kterém jsou z podstaty generovány určité strukturální změny. Naproti tomu v ergodickém pojetí je čas chápán jako logický, ve kterém k žádným takovým strukturálním změnám nedochází.

Na tomto místě nelze nezmínit ani základní rozdíl v tzv. „módech myšlení“. Zatímco ekonomie hlavního proudu využívá především karteziánsko-eukleidovského módu myšlení, post keynesiánci se přiklání spíše k babylónskému módu myšlení (Dow, 1996). První zmiňovaný je chápán jako uzavřený systém ekonomického myšlení, kde ekonomické jevy je možné deduktivně odvozovat z axiomů po částech – za známé ekonomické podmínky „ceteris paribus“. „Tento systém ospravedlňuje samostatný formální model, který může být empiricky testován za pomoci ekonometrických metod. Relevantní proměnné jsou plně specifikovány a jsou využity k analýze široké škály kontextů v čase a prostoru“ (Dow, 2001, s. 16, vlastní překlad). Naproti tomu babylónský mód myšlení je v rámci ekonomické vědy chápán jako systém otevřený. Tento systém je pro čistě deduktivní zkoumání zcela nevhodný, neboť nikdo nemůže znát všechny proměnné. A pokud některou z proměnných vynecháme, celá chatrná konstrukce systému se zborší. „Dow vyvinula pojem otevřeného systému k zachycení jiných způsobů chápání komplexních systémů. Stejně jako v kritickém realismu se tak děje prostřednictvím přístupu k otázkám z různých úhlů pohledu s užitím široké škály metod (v kontrastu matematické metody ortodoxní ekonomie)“ (Dow, 2001, s. 16, vlastní překlad).

Zásadním znakem post keynesiánského kritického realismu je vymezení vůči pozitivismu a empirickému realismu. V tomto ohledu je předmětem kritiky zejména pozitivistické pojetí kauzality. Velmi výstižně parafrázuje Bhaskara Kovanda: „Realisté zpochybňují rovněž koncept kauzality, jak jej uvedl David Hume, na němž pozitivismus staví. Ten říká, že jestliže jev X je pravidelně následován jevem Y, splňuje to nutnou i postačující podmínku pro tvrzení, že X je příčinou Y. Vysvětlení, jak je Y dosaženo, již nenáleží do empirické reality, a nemělo by tedy, míní pozitivisté, vstupovat do debaty ohledně příčinnosti mezi X a Y. Naproti tomu podle transcendentálních i kritických realistů by vysvětlení mělo sestávat ze všech relevantních struktur a sil, které daný fenomén řídí či ovlivňují, neboť existence otevřených systémů činí pozitivistické hledání pravidelností bláhovým.“ (Kovanda, 2010, s. 615). Tato myšlenka opět směřuje k post keynesiánské kritice čistě

deduktivního odvozování. Optimální metodou je naopak retrodukce, jež bude přiblížená v další kapitole.

Snad vůbec nejsilněji se kritický realismus vymezuje vůči metodologickému pozitivismu Milтона Friedmana, označovanému též někdy jako instrumentalismus. Friedman představuje svou skepsi vůči realismu takto: „*Teorii nelze testovat srovnáváním jejích „předpokladů“ přímo s „realitou“.* Vskutku neexistuje žádný smysluplný způsob, jak to udělat. Naprostá realita je jasně nedosažitelná a otázka, zda je teorie „dost“ realistická, může být osvětlena jen pohledem na to, zda poskytuje předpovědi, které jsou dost dobré pro daný záměr, či zda jsou lepší než předpovědi alternativních teorií. Avšak víra, že teorie může být testována realismem svých předpovědí nezávisle na přesnosti svých předpovědí, je rozšířená a je zdrojem mnohého z trvalé kritiky ekonomické teorie jako nerealistické. Taková kritika je do značné míry irelevantní, a v důsledku toho většina pokusů reformovat ekonomickou teorii, které podnítila, byla neúspěšná“ (Friedman, 1997, s. 14). Tento přístup je samozřejmě ostře kritizován snad všemi post keynesiánci, a proto by se dal Friedmanův postoj k ekonomické vědě definovat jako společný jmenovatel post keynesiánského odporu. Friedman v podstatě „*redukuje otázku empirického testování na prediktivní přesnost. Struktura teorie a realismus předpokladů nejsou podstatné*“ (Dow, 2001, s. 12, vlastní překlad). To je samozřejmě něco, co post keynesiánské metodologii, jež stojí a padá na kritickém realismu, leží v žaludku.

Mezi poslední zásadní omyly neoklasické ekonomie zejména v oblasti makroekonomické analýzy zmiňme tzv. klam složení (fallacy of composition), tedy vyvozování závěrů z části na celek⁴. Jinými slovy, klam složení vzniká ve chvíli, kdy se ekonom pokouší zobecňovat zákon platící pro jednotlivce. Tento zákon se snaží aplikovat na celek. To je ovšem z důvodu klamu složení nepřipustné. Proto jsou taktéž post keynesiánci veškeré snahy o mikroekonomickou fundaci makroekonomie odmítány.

Post keynesiánská ekonomie samozřejmě do jisté míry neoklasickou ekonomickou teorii respektuje, v každém případě ji ale již od dob Keynesových považuje za pouhý speciální případ mnohem širší obecné teorie. Závěry a zkoumání neoklasické ekonomie jsou přípustná pouze pro určité případy, nemohou však mít ambici vytvořit obecný věčně platný model.

⁴ Typickým příkladem klamu složení je tato logická implikace: Poběží-li běžec v závodě rychleji, pak v tomto závodě zvítězí (zákon platí pro jednotlivce). Potom platí, že poběží-li všichni běžci v závodě rychleji, pak všichni běžci v tomto závodě zvítězí (klam složení)

Shrňme zásadní rozdíly post keynesiánské a neoklasické ekonomie následující tabulkou:

Disciplína	Post Keynesiánští ekonomové	Neoklasičtí ekonomové
Mód myšlení	Babylónský	Karteziánsko-eukleidovský
Chápání omezenosti systému	Otevřené	Uzavřené
Jádro metodologie	Kritický realismus	Pozitivismus
Náhled na sociální interakci	Holistický (kolektivistický)	Individualistický
Pojetí složek systému	Organismatické	Atomistické
Chápání času	Historické	Logické
Chápání nejistoty	Nepřevoditelnost na pravděpodobnost	Převoditelnost na pravděpodobnost
Ergodicita systému	Neergodický	Ergodický
Metodologická diverzita	Pluralismus	Singularismus
Konstrukce makroekonomie	Klam složení	Mikroekonomická fundace
Primární metoda makroekonomie	Retrodukce (Abdukce)	Dedukce
Primární cíl ekonomické vědy	Vysvětlování ekonomické reality	Predikce budoucího vývoje
Faktická ambice	Doporučení pro hospodářskou politiku	Hledání rovnováhy

Zdroj: Vlastní zpracování

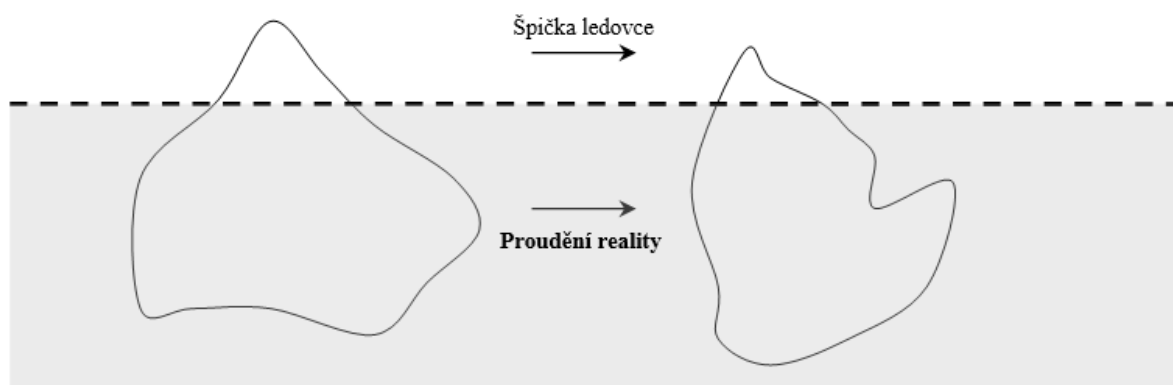
3. Architektura makroekonomické metodologie

„There are simply limits to what the human brain can comprehend in an uncertain world that constantly changes. The growth of our knowledge must necessarily lag behind reality.“

Jesper Jespersen

Nelze než znovu vyzdvihnout význam holistického přístupu post keynesiánských ekonomů obzvláště v oblasti makroekonomické. Realita musí být zcela pochopitelně zjednodušena, agregována do několika proměnných, aby tyto proměnné mohly být

popisovány pospolu.⁵ Při tom všem musí mít ovšem badatel na paměti, že makroekonomická realita je odlišná a že výběrem několika proměnných odkrývá jen, slovy Jespera Jespersena, „makroekonomický povrch“. Ten je v jeho pojetí právě zjednodušením reality, která je ve stavu jakéhosi „konstantního proudění“. Nakonec tento částečný odkryv reality Jespersen metaforizuje pověstnou „špičkou ledovce“. Jeho představu stálého proudění reality a odkryvu špičky ledovce bychom mohli graficky interpretovat například takto:

Kritický realismus je v tomto ohledu odlišen od pozitivismu tím, že pod pomyslnou hladinou leží skryta více obecná znalost, která není přímo pozorovatelná. Jedná se o „hlubší vrstvu“, slovy Tonyho Lawsona, či o „transcendentální úroveň, slovy Roye Bhaskara. Abychom byli konkrétnější, špička ledovce v oblasti makroekonomie zahrnuje například národní účty. Za těmito národohospodářskými daty (pod hladinou) je však nutno zkoumat mnohem hlubší vztahy.⁶

Jespersen ve svém díle zkoumajícím makroekonomickou metodologii dále využívá rozlišení tří světů vyvinutých Karlem Popperem: „*Problém vztahu duše a těla je problémem skutečným. Zahrnuje rovněž problém lidské svobody, jež je v každém svém ohledu, včetně věcí politických, problémem fundamentálním; a ten zahrnuje problém lidského postavení ve fyzickém světě, ve fyzickém kosmu, ve světě, který bych nazval světem prvním. Svět procesu lidského vědomí bych nazval světem druhým a svět kreativních výtvorů lidských myslí bych nazval světem třetím*“ (Popper, 1999, s. 24, vlastní překlad). Popper rovněž hovoří o světě 1 jako o „světe fyzických událostí“, o světě 2 jako o světě „mentálních událostí“ a konečně o světě 3 jako o „světe produktů lidského myšlení“ v širším slova smyslu nebo „o světě teorií, jež obsahuje chybné teorie“ v užším slova smyslu.

⁵ Jedná se například o proměnné jako hospodářský růst, nezaměstnanost, platební bilance, inflace, atp.

⁶ Může se jednat například o problematiku uchopení vzájemných vztahů příčiny a následku v makroekonomii. Konkrétněji kupříkladu vliv pohybu základní úrokové sazby na hrubou tvorbu fixního kapitálu.

Posláním post keynesiánské makroekonomie je v první řadě uchopení reality. Zde se, jak již bylo uvedeno, Jespersen odvolává na Popperovské rozlišení tří světů, ačkoli ve světě číslo tři připouští jistou odlišnost od Popperovského pojetí. Využití vztahů tří Popperovských světů v makroekonomii nejstručněji vystihuje takto: *„Post keynesiánskou makroekonomickou ambicí je pochopení makroekonomické reality. To vyžaduje zajištění vysokého stupně komunikace mezi realitou, kterou budu nazývat světem 1, jež se neustále odehrává v historickém kontextu na aktuální úrovni, na straně jedné a analytickou úroveň, kterou budu nazývat světem 2, v němž jsou teorie a modely formulovány a konfrontovány s realitou skrze empirické testování. Čím více rigorózní empirické testování je model schopen ustát, tím větší je jeho schopnost popsat historické fenomény s užitím vědeckých metod a tím větší důvěru můžeme mít v analytické výsledky [takového modelu]. Na druhou stranu tyto výsledky budou vždy podmíněné a předběžné a budou neustále otevřené dalšímu zdokonalování. Jsou [totiž] závislé na kontextu a musí tak být interpretovány před použitím k formulování stanoviska k danému případu, které bych nazval světem 3“* (Jespersen, 2011, s. 57-58, vlastní překlad).

Zaměřme se nyní blíže na identifikaci a vzájemný vztah zmiňovaných tří světů. Svět číslo jedna je skutečnou realitou. Pokoušíme se v něm hledat pravdu a skutečnost, třebaže není viditelná. Taková pravda spočívá v ideálu totální explanace dynamických vztahů, jež určují vývoj. Je však třeba mít neustále na paměti, že ačkoli ambicí je ona totální explanace, s ohledem na limity lidského chápání nemůže být tato ambice nikdy dosažena. Tím méně v nejistém světě neustálých změn.⁷ Svět 1 je tedy jakousi reálnou úrovní post keynesiánské makroekonomické metodologie a jeho pravá podstata zůstane vždy alespoň z části nevysvětlena.

Naopak ve světě 2 se dostáváme na jakousi analytickou úroveň, v níž hraje roli metoda zkoumání. Tou je v tomto případě, již v předchozí kapitole uvedená, kombinace metod indukce⁸ a dedukce⁹, tedy retrodukce, kterou Lawson navrhl jako ideální metodu v rámci kriticko-realistické metodologie. Každá retrodukce musí začínat ontologickou reflexí. Ta spočívá v získání znalostní základny. Zde je nutné užít již získané zkušenosti a konvence. Reflexe by přinejmenším neměla být v přímém empirickém rozporu s pozorovatelnými daty. *„[Dále] Je možné dedukovat (předběžné) teorie na této (předběžné) empirické základně, a to nejlépe se zahrnutím odvážných hypotéz týkajících se struktury v hluboké vrstvě. Tyto teorie pak musí být konfrontovány s realitou skrze konstruktivní falsifikační test, který může mít kvantitativní nebo kvalitativní povahu. Takto může být dosažena indikace rozsahu platnosti teorie. V neposlední řadě mohou být meze*

⁷ Chceme-li nejstručněji popsat post keynesiánské chápání světa, nelze tak učinit jinými slovy než právě: „nejistý svět neustálých změn“.

⁸ Z povahy chápání systému jako otevřeného je evidentní, že se musí jednat pouze o indukci neúplnou. Naopak indukce úplná může být vlastní uzavřeným systémům.

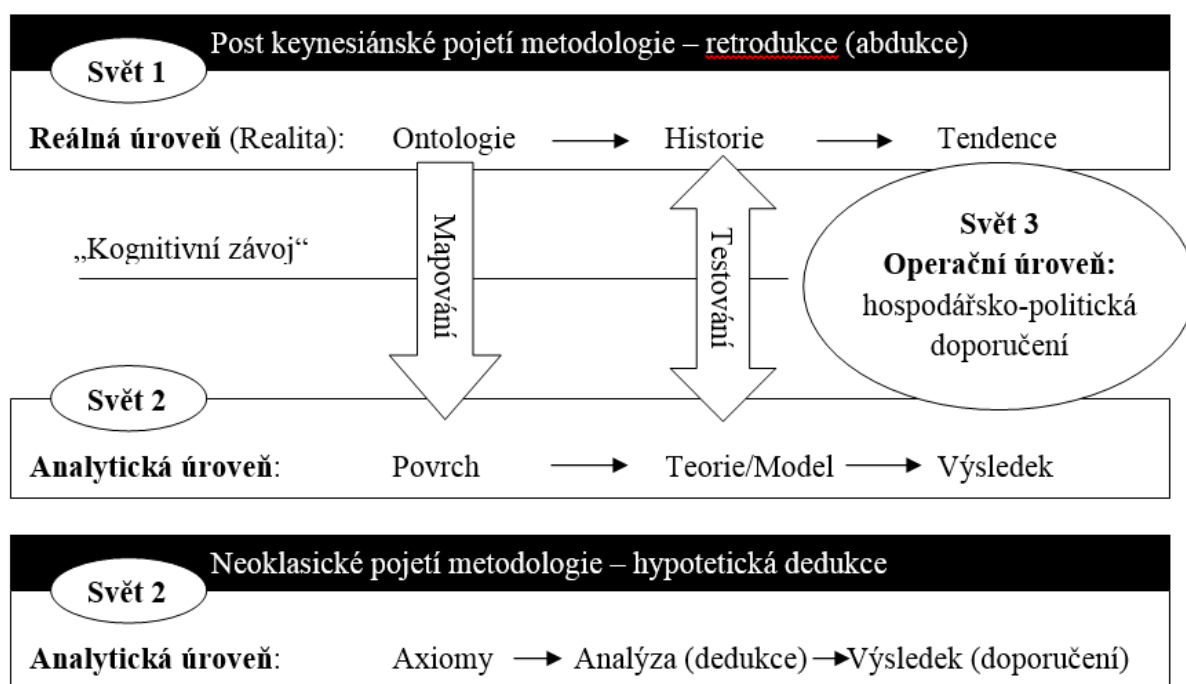
⁹ Uznáváme-li rozlišení deduktivní metody na dedukci přirozenou a axiomatickou, pak se v případě retrodukce bude jednat spíše o dedukci přirozenou. Axiomatická dedukce ve formalizované podobě bude vlastní spíše neoklasické metodologii.

rozsahu platnosti inspirací objasnění a budoucího vývoje našeho chápání kauzálních mechanismů. Toto empirické testování má induktivní¹⁰ charakter“ (Jespersen, 2011, s. 91, vlastní překlad). Úlohu indukce a dedukce popisuje Jespersen takto: „Retrodukce ... kombinuje pozorované pravidelnosti (indukce) s hypotetickou dedukcí (podmíněné důsledky), která může být například stochastická. Indukce pomáhá zajistit soulad s realitou života, zatímco dedukce může udržovat logickou konzistenci ve vývoji teorie. Neexistuje jen jeden dílčí správný přístup, nicméně výběr metody analýzy má zásadní význam a tudíž by mu měla být věnována adekvátní pozornost“ (Jespersen, 2011, s. 92-93, vlastní překlad).

V každém případě světy 1 (reálná úroveň) a 2 (analytická úroveň) nesmí být nikdy odděleny. Mezi těmito dvěma světy musí existovat neustálá interakce, která nám poskytuje příležitost k novému hlubšímu pochopení základních kauzálních mechanismů, ačkoli se neustále musíme smířovat s tím, že realitu plně nepolapíme nikdy. Výsledky zkoumání ve světě 2 (analytická úroveň) by měly být charakteristické tím, že toto zkoumání bylo konfrontováno s tou částí reality, která je pozorovatelná. V takové části výzkumu je teorie (hypotéza) z analytické úrovně zapuštěna do úrovně reálné. Viděno optikou Karla Poppera, nemůže-li být hypotetické tvrzení zamítnuto na základě dostupných empirických dat, pak se nám podařilo o trochu rozšířit naši znalost reality.

Postup metody retrodukce v pojetí Jespera Jespersena je zobrazen na následujícím diagramu. Nejprve dochází k výše zmíněné ontologické reflexi, na jejímž základě je možné zmapovat makroekonomický povrch. Poté následuje formulace hypotéz a empirické testování. Zde dochází ke konfrontaci s realitou prvního světa. Výsledkem by mělo být co nejvěrnější pochopení reality (nikoli predikce). Výsledek by měl na operační úrovni ve světě 3 přinášet určitá doporučení pro hospodářskou politiku.

¹⁰ Je obecně známo, že sám Popper zpochybňoval existenci indukce. V některých pasážích svého díla však indukci uznával. V jeho díle je vůbec mnoho rozporů a logických nekonzistencí, na jejichž konkrétní případy upozorňuje například Heřt: „Snad lze poznamenat, že Popperova tvrzení nejsou vždy konzistentní. Např. na str.77 své knihy *Věčné hledání* píše: „...jsem nahradil veškerou indukci metodologií deduktivní.“ Podobně na str. 140: „Pokud jde o indukci (nebo induktivní logiku, induktivní chování, učení se pomocí indukce, opakování nebo instrukce), tvrdím, že nic takového neexistuje.“ Na jiném místě: „Proto je indukce mýtus.“ O kus dále v textu však Popper indukci uznává: „...máme deduktivní a induktivní uvažování, a přestože obojí má mnoho společného - obojí argumentuje podle dobře vyzkoušených, obvyklých a naprosto intuitivních pravidel - , je tady také hodně rozdílů“ (Heřt, 2002).

Zdroj: Jespersen, 2011, vlastní zpracování

Z diagramu je patrné, že zatímco post keynesiáncům jde zejména o co největší konfrontaci a přiblížení světů 1 a 2, veškeré zkoumání neoklasiků probíhá pouze na analytické úrovni ve světě 2. Neoklasičtí ekonomové se zabývají pouhou axiomatickou dedukcí, neopírající se o realitu. Všechny axiomy jsou přitom více či méně dané.¹¹ Tyto axiomy pochopitelně nelze empiricky testovat, a tudíž nemohou být předmětem falsifikace. Neoklasické bádání probíhá v uzavřeném systému druhého světa. Axiomy jsou dané a matematicko-deduktivní modely nemohou docházet k chybným výsledkům, jsou-li matematické operace správně provedeny. Nemají však s realitou nic společného. Jsou od ní natolik odstřižené, že jakékoli úsilí věnované k dosažení výsledků takového výzkumu, je, alespoň na úrovni makroekonomické, v podstatě ztrátou času. Povětšinou může neoklasická ekonomie svou možností analytické přesnosti řešení sloužit k procvičování logického myšlení, nikoli pro doporučení v rámci hospodářské politiky.

¹¹ Jedná se například o axiom racionálně jednájícího spotřebitele maximalizujícího užitek, axiom plné předvídatelnosti, axiom vyčišťujících se trhů nebo axiom dlouhodobé rovnováhy.

Epilog

„When the facts change, I change my mind. What do you do, sir?“

John Maynard Keynes

Práce shrnuje zásadní východiska post keynesiánské ekonomie a rekapituluje její hlavní metodologické odlišnosti od neoklasické ekonomie hlavního proudu. Poté stručně charakterizuje architekturu post keynesiánské makroekonomické metodologie a analyzuje hlavní užívanou metodu retrodukce.

Úkolem této práce bylo přispět k fortifikaci a následné ofenzivě post keynesiánské makroekonomické metodologie. Ta může být dost možná díky své roztroušenosti a nehomogenitě obtížněji zničitelná. Výpadek jedné její části, jednoho jejího axiomu, totiž automaticky neznamená pád celého paradigmatu. Díky své korespondenci s realitou má navíc hospodářské politice co nabídnout. Není totiž uzavřena (ve druhém světě) a „zahleděna“ sama do sebe, do své analytické přesnosti.

Význam alternativních teorií růstu zejména v období krize, neboť se v celé své „kráse“ projevuje selhání ortodoxních směrů. Na neoklasickou ekonomii jsou vedeny útoky nejen ze strany post keynesiánců, ale rovněž například ze strany rakouské ekonomické školy. Ačkoli jsou útoky těchto dvou škol vedeny z úplně odlišných směrů, mají jisté společné předměty kritiky, jako například neoklasické odtržení od reality nebo její matematický formalismus.

Zde se samozřejmě nabízí doporučení k dalšímu předmětu zkoumání. Tím je například komparace rakouské a post keynesiánské metodologie, případně jejich společných východisek a možnost dočasného spojení v boji proti neoklasicismu.

Zopakujme na závěr této práce jasné poselství post keynesiánské makroekonomie, kterým je neustálá a neúnavná konfrontace s realitou. Kdykoli se vědec, a zejména ekonom, odtrhne od reality a uzavře se do svých vlastních vysněných nerealistických světů, nepřináší nic společnosti, stává se individualistou a maximalizuje pouze svůj vlastní užitek.

Bibliografie

DAVIDSON, P. 2012. *Is economics a science? Should economics be rigorous?*. Real-world Economics Review, issue no. 59. 2012.

DOW, S. C. 1996. *The Methodology of Macroeconomic Thought: A Conceptual Analysis of Schools of Thought in Economics*. 2. vyd., Edward Elgar, s 255, 1996. ISBN 1852789808.

DOW, S. C. 2001. *Post Keynesian Methodology*. In HOLT, R. P. F.; PRESSMAN, S. (Ed.). *New Guide to Post-Keynesian Economics. Contemporary Political Economy Series – Svazek 6*, Routledge Studies in Contemporary Political Economy Series, London: Routledge, 2001, s. 11 – 20, ISBN 0415229820

DOW, S. C. 2005. *Axioms and Babylonian thought: a reply*. Journal of Post Keynesian Economics. Vol. 27, No. 3 (Spring, 2005), s. 385-391. M.E. Sharpe, Inc.

DOW, S. C. 2012. *Babylonian Mode of Thought*. In KING, J. E. 2012. *The Elgar Companion to Post Keynesian Economics*. Edward Elgar Publishing, 2012, 640 s., ISBN 1781002436.

FRIEDMAN, M. 1997. *Metodologie pozitivní ekonomie*. Praha: Liberální Institut, GRADA Publishing, spol. s r.o., 1997. ISBN 80-7169-521-1

HEŘT, J. 2002. *Problémy popperovské falsifikace*. In Věda kontra iracionalita: sborník přednášek 2. Praha: Academia, 2002, 200 s., ISBN 80-200-1020-3

JESPERSEN, J. 2011. *Macroeconomic Methodology: A Post-Keynesian Perspective*. Edward Elgar Publishing. 2011, 272 s., ISBN 1849802122

KEYNES, J. M. 1936. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. London: Macmillan. 1936, 403 s., ISBN 978-0-230-00476-4

KOVANDA, L. 2010. *Kritický realismus: ontologická báze postkeynesovské ekonomie*. Politická ekonomie. 2010, Vol. 58, No. 5, s. 608–22. ISSN 0032-3233.

LAWSON, T. 1997. *Economics and Reality*. London & New York: Routledge. 1997. ISBN 0-203-19539-6.

PARKER, W. D. 2006. *Methodological Individualism vs. Methodological Holism: Neoclassicism, Institutionalism and Socioeconomic Theory*. Congress of the International Association for Research in Economic Psychology and the Society for the Advancement of Behavioral Economics. Paris, France. July 5-8, 2006.

POPPER, K. R. 1999. *All life is a problem solving*. London & New York: Routledge. 1999, 171 s., ISBN 0-415-17486-4

SAMUELS, J. W. 1972. *The Scope of Economics Historically Considered*. Land Economics, Vol. 48, No. 3 (Aug., 1972), pp. 248-268. Published by: University of Wisconsin Press.

SVOBODA, M. 2002. *Pojem fundamentální nejistoty v postkeynesovské ekonomické teorii*. Diplomová práce, vedoucí práce: M. Sojka. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2002.

VESELÝ, A. 2010. *Teoretické a metodologické základy „výzkumu“ dobré praxe*. AULA – časopis pro vysokoškolskou a vědní politiku, roč. 18. 2010

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

Ročník/Year: 2013 (vychází průběžně/ published continuously)

Místo vydání/Place of edition: Praha

ISSN 1211-0442

Vydává/Publisher:

Vysoká škola ekonomická v Praze / University of Economics, Prague

nám. W. Churchilla 4

Czech Republic

130 67 Praha 3

IČ: 61384399

Web: <http://e-logos.vse.cz>

Redakce a technické informace/Editorial staff and technical information:

Miroslav Vacura

vacuram@vse.cz

Redakční rada/Board of editors:

Ladislav Benyovszky (FHS UK Praha, Czech Republic)

Ivan Blecha (FF UP Olomouc, Czech Republic)

Martin Hemelík (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Angelo Marocco (Pontifical Athenaeum Regina Apostolorum, Rome, Italy)

Jozef Kelemen (FPF SU Opava, Czech Republic)

Daniel Kroupa (ZU Plzeň, Czech Republic)

Vladimír Kvasnička (FIIT STU Bratislava, Slovak Republic)

Jaroslav Novotný (FHS UK Praha, Czech Republic)

Jakub Novotný (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Ján Pavlík (editor-in-chief) (VŠE Praha, Czech Republic)

Karel Pstružina (VŠE Praha, Czech Republic)

Miroslav Vacura (executive editor) (VŠE Praha, Czech Republic)